

УДК 347.44

Віталій Біленко,аспірант НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака АПрН України

ПОНЯТТЯ ДОГОВОРУ ПРО ДОПОМІЖНІ РЕПРОДУКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті досліджується поняття договору як одного з головних інститутів цивільного права. Проаналізовано думки вітчизняних вчених щодо визначення поняття «договір». Встановлено, що договір про застосування допоміжних репродуктивних технологій слід відносити до системи цивільних договорів. Договір із надання різних видів допоміжних репродуктивних технологій є різновидом договору про надання послуг, а саме медичних послуг. Окреслено поняття та особливості договору про надання медичних послуг. Доведено, що договір про допоміжні репродуктивні технології є підставою для виникнення правовідносин із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій.

Ключові слова: договір, допоміжні репродуктивні технології, сурогатне материнство, правочин, медичні послуги, непоіменовані договори.

Загальновідомо, що на сьогодні договір є одним із найважливіших інститутів цивільного права, оскільки регулює більшість цивільних відносин. Така ситуація зумовлена тим, що окрім того, що договір є підставою для виникнення, зміни чи припинення взаємних прав та обов'язків, цивільно-правовий договір виступає універсальною конструкцією у регулюванні будь-яких відносин, а відтак договірне регулювання цивільно-правових відносин є одним із основних інструментів забезпечення стабільності цивільного обороту.

Дослідження різних аспектів специфіки правового регулювання цивільних правовідносин завжди були предметом особливої уваги вітчизняних та зарубіжних представників науки приватного права. Однак деякі теоретичні питання, пов'язані з аналізом сфери приватно-правового регулювання договірних відносин саме як різновиду соціально-правових управлінських систем, не одержали належного доктринального осмислення [1]. У цьому контексті слід констатувати, що питання, які стосуються договорів із застосування допоміжних репродуктивних технологій, починають бути предметом наукових пошуків вітчизняних вчених.

У науковій літературі неодноразово зазначалося, що питання про багатозначність поняття «договір» є предметом тривалої наукової дискусії, корені якої сягають ще римського права. А тому, як і більшість теорій, що існують в науці, теорія багатозначності поняття договору має не тільки прихильників, а й опонентів [2].

Так, М. М. Сібільов визначає договір у сфері приватного права як єдине волевиявлення (домовленість) двох або більше юридично рівних осіб, яке збігається, зафіксоване у випадках, передбачених ним або законом, у письмовому документі з подальшою його легалізацією, що виражає їх спільну вільну волю на досягнення певних цивільно-правових (приватних) результатів майнового чи немайнового характеру, настання яких відбувається в межах зобов'язання з позитивним змістом, що виникає між ними і не зачіпає прав і законних інтересів третіх осіб у разі здійснення боржником певних дій, які відповідають праву вимоги кредитора [3].

Натомість М. С. Біленко, проаналізувавши думки вітчизняних учених, акцентує увагу на тому, що у цивілістичній науці договір розглядається у трьох аспектах [4]. По-перше, під договором

розуміється юридичний факт — підстава виникнення цивільного правовідношення. Договору як юридичному факту властиві такі ознаки: 1) у договорі виявляється воля не однієї особи (сторони), а двох чи декількох, причому волевиявлення учасників за своїм змістом мають збігатися й відповідати одне одному; 2) договір — це така спільна дія осіб, яка спрямована на досягнення певних цивільно-правових наслідків: на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Саме за цією ознакою цивільно-правовий договір відрізняється від договірних форм, що використовуються в інших галузях права (трудовому, екологічному тощо), набуваючи там специфічних рис [5]. По-друге, договір розуміється як, власне, правовідношення. Роль договору не обмежується тільки тим, що він впливає на динаміку цивільних правовідносин (породжує, змінює або припиняє їх), а й відповідно до вимог законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності, добросовісності та справедливості визначає зміст конкретних прав та обов'язків учасників договірної зобов'язання. У цьому розумінні договір є засобом регулювання поведінки сторін у цивільних правовідносинах [6]. По-третє, у договорі вбачають документ, у якому закріплено факт встановлення зобов'язальних правовідносин [7].

Слід зауважити, що представники наукової спільноти неодноразово звертали увагу на те, що поняття договору розкривається через поняття угоди, оскільки велика частина угод, які трапляються в цивільному праві, — це договори. Терміном «правочин» у ЦК України замінено термін «угода», який вживався в Кодексі 1963 р., оскільки термін «угода» мало підходив для визначення односторонньої угоди як дії, в якій проявляється воля лише однієї сторони (особи) і в якій немає згоди (погодження) з будь-якою іншою особою. Однак слід зазначити, що термін «правочин» не є новим для нашого законодавства. Так, у ЦК УРСР 1922 р. розділ IV називався «Правочини», і ст. 26 цього Кодексу передбачала, що «правочини, тобто дії, спрямовані на

встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин, можуть бути односторонніми і взаємними (договори)» [8].

Вперше у ЦК України, на відміну від попередніх кодифікованих актів цивільного законодавства, в окремий розділ виділено правові норми, що визначають поняття та умови договору, його укладення, зміну та припинення [9].

Зокрема, ЦК України у розділі другому визначив загальні положення про договір. Так, відповідно до ст. 626 ЦК України, договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Не дивлячись на те, що ЦК України не містить норм, які б стосувалися договору про застосування допоміжних репродуктивних технологій, слід констатувати, що даний вид договору належить до системи цивільних договорів.

Так, у гл. 63 ЦК України визначаються загальні положення, які стосуються договору про надання послуг. Зокрема йдеться про те, що за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ст. 901). Що ж до умов виконання даного договору, ЦК України також окреслив чітку позицію, зазначивши, що виконавець повинен надати послугу особисто, однак у випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, залишаючись відповідальним у повному обсязі перед замовником за порушення договору. Строк договору про надання послуг встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами.

Відтак у межах розглядуваної статті є необхідність звернути увагу на наступний важливий момент. Вбачається, що

договір із надання різних видів допоміжних репродуктивних технологій (далі — ДРТ) є різновидом договору про надання послуг взагалі і медичних послуг зокрема, оскільки даному виду договорів притаманні загальні ознаки договору про надання послуг та особливі, які характеризують договори з надання медичних послуг. Тому є необхідність окреслити поняття та особливості договору такого типу.

Так, у науковій літературі звертається увага на те, що договір про надання медичних послуг є найпоширенішою підставою виникнення цивільних правовідносин з оплатного надання медичних послуг. На договір про надання медичних послуг поширюються загальні положення цивільного права про правочин і договір. Тому слід розглядати його як домовленість сторін цього договору (пацієнта і медичної установи) у формі угоди з медичною установою згоди пацієнта на надання медичної допомоги згідно із загально-цивільними умовами дійсності та набуття чинності договором [10].

Договір про надання медичних послуг визначається також як правочин, за яким одна сторона (заклад охорони здоров'я або лікар приватної практики) зобов'язується за завданням другої сторони вчинити професійні медичні дії, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб, а замовник зобов'язується оплатити надану послугу, якщо інше не встановлено договором або законом [11].

Натомість А. А. Герц визначає поняття договору про надання медичних послуг як домовленість, за якою одна сторона (лікар, медичний заклад) зобов'язується надати відповідну медичну послугу за зверненням іншої сторони (пацієнта), спрямовану на відновлення та підтримання його здоров'я, а пацієнт зобов'язується сплатити за неї грошову суму, визначену у договорі [12].

На нашу думку, договори із застосування ДРТ належать до непоіменованих цивільно-правових договорів, оскільки у

законодавстві відсутнє нормативне визначення та відповідне закріплення даного виду договору.

Зокрема, під поняттям непоіменованого договору у науковій літературі розуміється домовленість сторін, заснована на принципі свободи договору та вільному волевиявленні осіб щодо врегулювання відносин, які виникають із нових, не врегульованих законодавством видів діяльності, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків для досягнення необхідного результату й усунення недоліків правового регулювання нових правовідносин [13].

Тому, укладаючи договір про застосування ДРТ, потрібно виходити не лише із загальних положень про договір, а й брати за основу положення ст. 6 ЦК України, яка визначає, що сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає його загальним засадам. Також сторони мають право врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, що не врегульовані цими актами.

Незважаючи на те, що у законодавстві відсутнє визначення договору про застосування допоміжних репродуктивних технологій, дослідивши дану тематику, можна зробити висновок про те, що *договір про застосування ДРТ є двостороннім, консенсуальним, оплатним, строковим правочином, за яким одна сторона (медичний заклад) бере на себе зобов'язання надати медичну послугу із застосуванням методики допоміжних репродуктивних технологій, а інша сторона (пацієнт) зобов'язана оплатити вказані послуги у встановлений договором термін.*

Відтак можна дійти висновку, що договір про застосування ДРТ є підставою, а у випадках застосування у лікуванні безпліддя такого методу, як сурогатне материнство, єдиною підставою виникнення правовідносин із застосування ДРТ.

Список використаних джерел

1. Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка. — Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. — С. 10.
2. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця, наук. ред. А. Б. Гриняк. — Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. — С. 11.
3. Сібільов М. Ознаки та поняття договору в сфері приватного права // Вісник Академії правових наук України. — № 4 (31). — 2002. — С. 93.
4. Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності: навч. посіб. — 2-е вид., перероб. і допов. — Київ: Юрінком Інтер, 2008. — С. 24.
5. Панченко М. І. Цивільне право України: навч. посіб. — Київ: Знання, 2005. — С. 284.
6. Цивільне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. — Київ: Наукова думка, 2004. — С. 173.
7. Цивільне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. — Київ: Наукова думка, 2004. — С. 173.
8. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія / за заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця, наук. ред. А. Б. Гриняк. — Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. — С. 11—12.
9. Договори з виконання робіт в цивільному праві України: проблеми теорії і практики: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка. — Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. — С. 10.
10. Майданик Р. А. Договір про надання медичних послуг // Аномалії в цивільному праві України: навч.-практ. посіб. — Київ: Юстініан, 2007. — С. 53—54.
11. Савченко В. Медичні послуги як об'єкт цивільних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. — Київ: Б. в., 2014. — С. 9.
12. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — Київ, 2016. — С. 5.
13. Мигалюк Л. В. Непойменовані договори в цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне право» / НДІ приватного права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. — Київ: 2013. — С. 8.

Беленко Виталий. Понятие договора о вспомогательных репродуктивных технологиях.

В статье исследуется понятие договора как одного из главных институтов гражданского права. Проанализированы мнения отечественных ученых относительно определения понятия «договор». Отмечено, что договор о применении вспомогательных репродуктивных технологий следует относить к системе гражданских договоров. Договор о предоставлении разных видов вспомогательных репродуктивных технологий является разновидностью договора о предоставлении услуг, а именно медицинских услуг. Очерчено понятие и особенности договора по предоставлению медицинских услуг. Доказано, что договор о вспомогательных репродуктивных технологиях является основанием для возникновения правоотношений с применением вспомогательных репродуктивных технологий.

Ключевые слова: договор, вспомогательные репродуктивные технологии, суррогатное материнство, правовая сделка, медицинские услуги, непоименованные договоры.

Bilenko Vitaliy. The concept of an agreement on assisted reproductive technologies.

The concept of agreement is investigated in the article, as one of main institutes of civil law. It is set that an agreement is one of major institutes of civil law, as regulates most civil relations. An agreement is not limited to influence on the dynamics of civil legal relationships (generates, changes or stops them), but also in accordance with the requirements of legislation, requirements of cleverness and justice, maintenance of certain rights and duties of participants of contractual obligation determines.

It is set that an agreement is the means of adjusting of behavior of parties in civil legal relationships. There was investigated different aspects of specific of the legal adjusting of civil legal relationships. It is educed that: firstly, a legal fact — founding of origin of civil legal relationship understands under an agreement. To the agreement as legal fact such signs are peculiar: 1) in an agreement appears will of one not person (parties), but two or a few, thus wills of participants on the maintenance must gather and answer each other; 2) agreements are such common action of persons, that is sent to the achievement of certain civil legal consequences: on establishment, change or stopping of civil laws and duties.

Exactly on this sign a civil legal agreement differs from contractual forms that is used in other fields of law (labor, ecological and others like that), acquiring specific lines there. Secondly, an agreement understands as, actually, legal relationship. The role of agreement is not limited to only that he influences on the dynamics of civil legal relationships. An agreement is the means of adjusting of behavior of parties in civil legal relationships. Thirdly, in an agreement see a document the fact of establishment of obligation legal relationships is envisaged in that.

Were research generals about an agreement. In accordance with a century there is an agreement is an agreement two or more parties, sent to establishment, change or stopping of civil laws and duties. Seen, that an agreement from the grant of different types of assisted reproductive technologies is the variety of agreement on the grant of services in general and medical services, in particular, as to this type of agreements inherent general signs of agreement on the grants of services and special that characterize agreements from the grant of medical services. Yes, in scientific literature attention applies on that an agreement on the grant of medical services is the most widespread founding of origin of civil legal relationships from the payment grant of medical services. On an agreement on the grant of medical services the generals of civil law spread about a legal transaction and agreement.

Therefore an agreement on the grant of medical services it follows to examine as an agreement of parties of this agreement (patient and medical establishment) in form the consent of patient concerted with medical establishment to the grant of medicate according to the civil medical-aesthetic terms of reality and inuring by an agreement.

An agreement on the grant of medical services is determined also as a legal transaction, after that one side (establishment of health protection or doctor of private practice) is obligated on the task of the second side to accomplish the professional medical actions, sent to the improvement of the state of health of patient, satisfaction of him medical-aesthetic, reproductive or other necessities, and a customer is obligated to pay done service, if other is not set by an agreement or law.

Agreements from application of assisted reproductive technologies behave to the unmentioned civil legal agreements, as a normative decision and corresponding fixing of this type of agreement are absent in a legislation. Under the concept of the unmentioned agreement, in scientific literature, understands the agreement of parties, based on principle of freedom of agreement and free will of parties in relation to the settlement of relations that arise out of new not well-regulated a legislation types of activity, sent to acquisition, change or stopping of civil laws and duties for the achievement of necessary result and removal of lacks of the legal adjusting of new legal relationships.

It is set that in a legislation absent decision of agreement on application of auxiliary reproductive technologies, draw conclusion that an agreement on application of assisted reproductive technologies is a commutative, consensus, payment, urgent legal contract after that one side (medical establishment) assumes an obligation to render medical service with application of methodology of auxiliary reproductive technologies, and other side (patient) is under an obligation to pay the indicated services in the term set in an agreement. Consequently, an agreement on application of assisted reproductive technologies is founding, and in the cases of application in treatment of sterility of such method, as substitute maternity, only founding of origin of legal relationships from application of assisted reproductive technologies.

Keywords: contract, assisted reproductive technologies, surrogacy, legal action, medical services, nepoimenovani contracts.